

Maja Bonačić Mandinić

Aes rude i ostava sjevernoafričkog novca iz Arheološkog muzeja u Splitu

Maja Bonačić Mandinić
HR, 21000 Split
Arheološki muzej - Split
Zrinsko-Frankopanska 25
maja.bonacic-mandinic@armus.hr

UDK: 904:737.1(497.5 Split)“652”
UDK: 737.1“652”:069.5(497..5 Split)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 25. 6. 2006.
Prihvaćeno: 30. 6. 2006.

U splitskome Arheološkom muzeju nalazi se jedan primjerak aes grave koji potječe iz ostave iz Mazina u Lici, te ostava od osam komada novca Kartage i numidskog novca iz Bosanskog Petrovca. Aes grave Muzej je dobio kao dar 1903. To je još jedan primjerak komada obrađene bronce, kojom ova ostava obiluje. Osim aes grave sadrži i rane emisije republikanskoga brončanog novca, od 3. do sredine 2. st. pr. Kr. Numidski i kartaški novac 2. st. pr. Kr., egipatski novac Ptolemejevića, te ulomke brončanih predmeta. Glavnina se čuva u AMZ-u, a kako se radi o osobito bogatom nalazu komada bronce i brončanog novca, određeni broj primjeraka čuva se i u drugim muzejima.

Ostava iz Bosanskog Petrovca, najvjerojatnije dio velike ostave iz Donjeg Unca, također pripada tzv. mazinskom tipu ostave, čine je dva kartaška novca i šest primjeraka numidskog novca. U ostavi su se još nalazila i dva sirakuška novca, kojih danas više nema. Ostava potječe iz zbirke Marcell, a nabavljena je za Muzej 1946.

Ključne riječi: ostava, aes grave, novac Kartage, numidski novac

U primjerku aes rude iz Mazina, u zbirci splitskog muzeja, prepoznali smo predmet koji u sebi združuje dva glavna područja stručnog interesa prof. Ivana Marovića, naizgled teško spojive - prehistoriju i numizmatiku. Kako se u splitskoj zbirci nalazi i ostava numidskog novca iz Bosanskog Petrovca, a pripada ‘krugu’ mazinske ostave, prigoda je da na nju ponovno skrenemo pozornost.

Aes Rude

Okolnosti nalaza znamenite ostave italskoga, rimskoga i afričkog novca te brončanih ulomaka u Mazinu u Lici su kao iz priče. Blago je nađeno slučajno, na sam dan ljetnog solsticija 1896., nakon kiše, u blizini groblja, nedaleko od raskrižja mjesnog puteljka i ceste za Donji Lapac.¹ Ravnatelj zagrebačkog Arheološkog muzeja Josip Brunšmid pobrinuo se da veći dio nalaza, koji je lokalno stanovništvo odmah razgrabilo, dođe u taj muzej, te je materijal ubrzo i objavio.² Kako je bronca iz Mazina još u dva navrata stizala do Brunšmida, tako je dodatke objavio u idućim brojevima muzejskog časopisa.³ Nalaz je pobudio veliku pažnju u stručnoj javnosti, te su ga obradili Bahrfeldt i Haeberlin, ondašnji vodeći stručnjaci na polju italske i ranorimske numizmatike.⁴ U drugoj polovici prošlog stoljeća ostava je uvrštena u tri opsežna inventara - onaj s rimskim republikanskim ostavama,⁵ s grčkim ostavama,⁶ te u inventar ostava s područja tadašnje Jugoslavije.⁷

Ostava se nalazi najvećim dijelom u Arheološkome muzeju u Zagrebu. Pojedini primjerci nalaze se u drugim zbirkama, u Kunsthistorisches museum u Beču, i u Narodnom muzeju u Beogradu.⁸ I u Muzej hrvatskih arheoloških spomenika donesena su 1903. fra Luji Marunu 82 komada aes rude iz Mazina, ali o tome postoji samo arhivski podatak.⁹

Dosad stručnoj javnosti nije bilo poznato da se u Arheološkome muzeju u Splitu čuva jedan primjerak aes rude iz spomenute ostave (sl. 1). Splitskom muzeju darovao ga je gimnazijski profesor Milan Domitrović, godine 1903.. Njemu ga je pak bio darovao Frano Šaban, kr. kotarski pristav u Ogulinu, koji je i sam nastojao da značajniji primjerci iz ostave, kao aes signatum, s tronošcem i klasom, dođu u zagrebački muzej.¹⁰ Slično se dogodilo i s dva primjerka numidskog novca iz ostave u Gračacu pronađene 1926. Njih je ravnatelj gimnazije u Gračacu darovao splitskom muzeju.¹¹ U to vrijeme pojedincima je bila čast

da se pronađeni predmeti arheološke, povijesne i umjetničke vrijednosti pohrane u muzejskom zbirkama, a i sam je Muzej svojim autoritetom poticao takav stav. Aes rude je don Frane Bulić inventirao u katalog metala H, pod brojem 4080. Kao dokaz o autentičnosti, pribilježio je u inventarnoj knjizi da je dr. Josip Brunšmid potvrdio porijeklo ovog primjerka. Aes rude je naknadno preinventiran u katalog prehistorije N, te i danas nosi inventarni broj N 4584. Aes rude je pravilnog četvrtastog oblika. Rubovi pločice su s tri strane oblo obrađeni, dok je s četvrte strane pločica neobrađena, samo je odlomljena. Vjerojatno se radi o dijelu prepolovljenog većeg komada aes rude. Pločica je dugačka 10,5 cm, široka 5,4 cm, a debljina joj iznosi 0,8 cm. Teška je 265,2 g. Ovakvi primjerci aes rude, kaže Brunšmid, “u drevno su doba po svojoj težini služili kao prometno sredstvo za kupovanje i prodavanje”.¹²

Aes rude iz mazinske ostave Brunšmid je podijelio na pet skupina prema obliku: komadi bakra nepravilna oblika, komadi lijevani u obliku poluvaljkastih šipki, zašiljenih s jedne strane, duge lijevane šipke, naknadno lomljene u manje komade, komadi u obliku četverokutnih ploča, i komadi pogačastog oblika.¹³ Splitski primjerak odgovara skupini koju je Brunšmid nazvao Aes rude IV. Komadi bronce lijevani su u obliku četverokutnih ploča: Brunšmid nabraja 53 komada.¹⁴ Naknadno pridodaje još dva.¹⁵ Težina im varira od 467 g do 3.5 g. Samo četiri primjerka su težine slične splitskome, te zbog komparacije ovdje donosimo i njihove dimenzije:

- br. 4: težak 270 g; dugačak 5,1 cm, širok 4,6 cm, a debljina mu je 2,1 cm
- br. 5: težak 253 g, dugačak 9,9 cm, širok 5,3 cm, a debljina mu je 0,7 cm
- br. 6: težak 219,5, dugačak 7,1cm, širok 5,3 cm, a debljina mu je 0,8 cm
- br 7: težak 318 g, dugačak 5,8 cm, širok 5,4 cm, a debljina mu je 0,9 cm.

Koliko se točno komada bronce i brončanog novca nalazi u mazinskoj ostavi, danas je teško reći. Uspoređujući spomenuta tri inventara ostava (Crawford, Thompson et al. i Mirnik), nalazimo različite podatke o broju primjeraka novca u ostavi. Tako Crawford navodi da ostava ima 995 komada, uz opasku da ih možda ima i više.¹⁶ U IGCH Thomson et al. navode da ostava sadrži oko 865 primjeraka novca.¹⁷ Mirnik u Coin hoards navodi količinu od 1417 komada.¹⁸ Zbog svega navedenog potrebno je napraviti reviziju zbirke, da bismo raspolagali preciznim podacima. Korisno bi bilo imati sadržaj ostave objavljen na jednom mjestu i, razumljivo, prema suvremenoj literaturi. Kao radnu varijantu revizije sadržaja

* Fotografije: Zoran Alajbeg.

1 Brunšmid 1896/7, str. 42.

2 Ibidem.

3 Brunšmid 1899/900, str. 81-86; isti, 1902, str. 167-170.

4 Bahrfeldt 1901; Haeberlin 1910.

5 Crawford 1969, str. 78, br. 142.

6 IGCH, 88, br. 644.

7 Mirnik 1981, str. 45, br 76.

8 Ibidem.

9 Šeparović 2003, str. 421.

10 Brunšmid 1899/1900, str. 81-83.

11 Mirnik 1987a, str. 50.

12 Brunšmid 1896/7, str. 43.

13 Ibidem, str. 49-57.

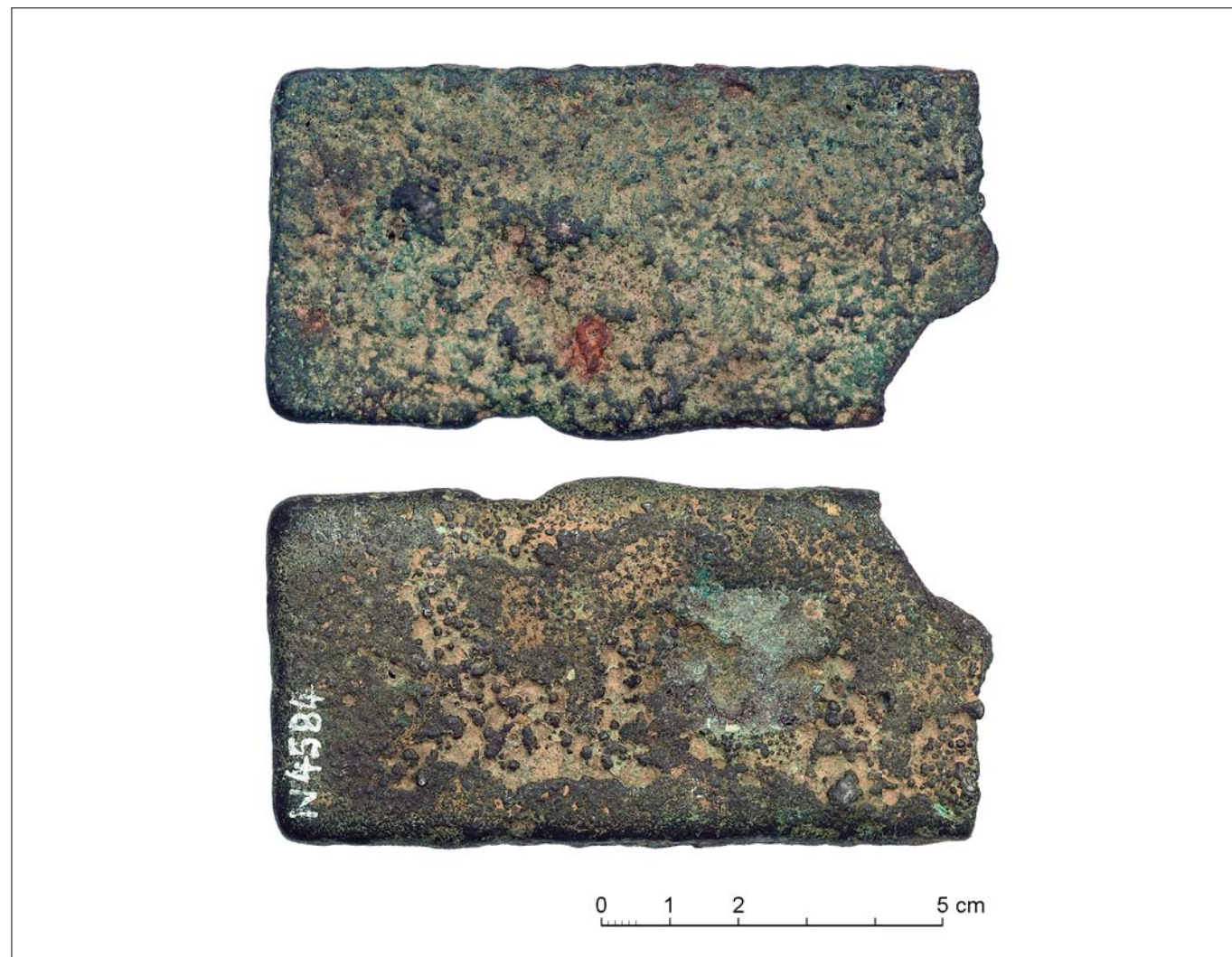
14 Ibidem, str. 55.

15 Brunšmid 1899/1900, str. 81.

16 Crawford 1969, str. 78.

17 IGCH, 88.

18 Mirnik 1981, str. 45.

Slika 1.

ostave donosimo Brunšmidov popis (zadržani su njegovi nazivi pojedine skupine) uređen, koliko nam je bilo moguće, prema suvremenoj literaturi.

AES SIGNATUM

- dva roga obilja (?) / grana; 280.-242. pr. Kr.; RRC 3/1b? jedanaest ulomaka. *Brunšmid 1896/7, str. 57 i 58, I i II; id. 1902, 168.*¹⁹
- orao raširenih krila na munji / Pegaz?; 280.-242. pr. Kr.; RRC 4/1a? jedan ulomak upitne identifikacije. *Brunšmid 1896/7, str. 69, IX.*
- bik d. / bik I.; 280.-242. pr. Kr.; RRC 5/1. - dva ulomka. *Brunšmid 1896/7, 58, VII; id. 1902, 169.*
- klas žita / tronožac; 280.-242. pr. Kr.; RRC 6/1. - jedan ulomak. *Brunšmid 1900, str. 82 - 83.*
- vanjska strana ovalnog štita / unutarnja strana ovalnog štita; 280.-242. pr. Kr.; RRC 7/1; jedan ulomak. *Brunšmid 1896/7, 58, IV.*

- mač / korice mača; 280.-242. pr. Kr.; RRC 8/1; dva ulomka. *Brunšmid 1896/7, 58, III; id. 1902, 168.*
- slon/svinja; 275.-442. pr. Kr.; RRC 9/1; dva ulomka. *Brunšmid 1896/7, 58, VIII.*
- trozub s vrpcom/kaducej s vrpcom; 260.- 242. pr. Kr.; RRC 11/1; jedan ulomak. *Brunšmid 1896/7, 58, V.*
- dvije kokoši sučelice ključaju / dva trozuba i dva dupina; 260.-242. pr. Kr.; RRC 12/1; jedan ulomak. *Brunšmid 1896/7, 58, VI.*

AES GRAVE

- sekstans, školjka kapica / kaducej; 280.-276 pr. Kr.; RRC 14/5; *Brunšmid 1896/7, 59.*
- uncija; astragal / kružić; 280.-276. pr. Kr.; RRC 14/6; *Brunšmid 1896/7, 59.*
- semis, Pegaz d. / Pegaz I., 275. - 270. pr. Kr.; RRC 18/2; *Brunšmid 1900, 84.*
- kvadrans, Herkul / pramac broda; 225.-217. pr. Kr.; RRC 35/4; *Brunšmid 1896/7, 59.*

RIMSKI REDUCIRANI ASI

- as, poslije 211. pr. Kr.; RRC 56/2? tri primjerka. *Brunšmid. 1896/7, 59, 1, i 60, 2 i 3.*

UNCIJALNI ASEVI

- as, anonimni, RRC? tri primjerka; *Brunšmid 1896/7, str. 60, 4-6.*

ANONIMNI ASI S KOVNIČAREVIM ZNAKOM

- as, dupin; 209.-208. pr. Kr.; RRC 80/2; *Brunšmid 1896/7, 60, 8.*
- as, dupin; 209.-208. pr. Kr.; RRC 80/2; prepolovljen. *Brunšmid 1896/7, 60, 8, T XIV, 2.*
- as, vrh koplja; 209. pr. Kr.; RRC 88/3a ; *Brunšmid, 1902, 168.*
- as, zvijezda; 206.-195. pr. Kr. RRC 113/2; *Brunšmid 1896/7, 60, 7.*
- as, ptica i kormilo; 206.-195. pr. Kr.; RRC 117B/1 *Brunšmid 1896/7, 60, 10.*
- as, Viktorija i vrh koplja; 189.-180. pr. Kr.; RRC 145/1; *Brunšmid 1896/7, 61, 13.*
- as, dupin; 179.-170. pr. Kr.; RRC 160/1, *Brunšmid 1896/7, 60, 9.*
- as, grifon i zečja glava; 169.-158. pr. Kr.; RRC 182/2; *Brunšmid 1896/7, 60, 11.*
- as, grifon i zečja glava; 169.-158. pr. Kr.; RRC 182/2; *Brunšmid 1900, 84, 11.*
- as, leptir na grozdu; 169.-158. pr. Kr.; RRC 184/1a ; *Brunšmid 1896/7, 61, 12.*
- dva asa koji se ne mogu odrediti; "biljeg nejasan"; *Brunšmid 1896/7, 61, 14 i 15.*

ASEVI S MONOGRAMOM ILI IMENOM

- as, sidro i Q; 211.-210. pr. Kr.; kovnica sjev. Italija, RRC 86B/1; *Brunšmid 1900, 84, 31.*
- as, Γ; 209. - 208. pr. Kr. i možda kasnije, kovnica Lucerija, RRC 99/1; *Brunšmid 1896/7, 62, br. 28.*
- as, meta; 206.-195. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 124/3; *Brunšmid 1900, 84, 32.*
- as, AN ili AV; 194.-190. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 136/2; dva komada. *Brunšmid str. 61, br. 17.*
- as, M. TITINI; 189. - 180. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 150/1; *Brunšmid 1896/7, 62, 25.*
- as, SAX; 169. - 158. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 180/1; *Brunšmid 1896/7, 61, 19.*
- as, VARO; 169. - 158. g., kovnica Roma, RRC 185/1; ulomak. *Brunšmid 1902, 170, III, 24.*
- as, VARO; 169. - 158. g., kovnica Roma, RRC 185/1; *Brunšmid 1896/7, 62, 24.*
- as, OPEI; 169. - 158. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 190/1; *Brunšmid 1896/7, 61, 22.*
- as, VAL; 169. - 158. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 191/1; dva komada. *Brunšmid 1896/7, 61, 26.*
- as, AT ili TA; 169. - 15. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 192/1; *Brunšmid 1896/7, 61, 16; id. 1900, 84, 16.*
- as, TVRD; 169. - 158. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 193/1; dva komada. *Brunšmid 1896/7, 61, 23; id 1900, 84, 23.*
- as, P. SVLA; 151. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 205/2; *Brunšmid 1896/7, 61, 20.*

- as, M. ATILI SARAN; 148. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 214/2; *Brunšmid 1902, 170, III, 36.*
- as, Q. MARC LIBO; 148. pr. Kr., RRC 215/2b; dva komada. *Brunšmid 1896/7, 61, 21; id, 1900, 84, 21.*
- as, C. ANTESTI; 146. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 219/2; dva komada. *Brunšmid 1896/7, 61, 18.*

ITALSKI I SICILSKI NOVCI

litra, Minerva / glava konja; neposredno prije 269. pr. Kr., kovnica Roma, RRC 17/1; *Brunšmid 1896/7, 62* (opisan kao novac Kampanije).

Salapija, Apulija

novac grada Salapije; *Brunšmid, 1896/7, 62.*

Teate, Apulija

quincunx, Zeus / konj; 217. pr. Kr., SNG Cop 690, *Brunšmid 1896/7, 62.*

Sirakuza, Sicilija

- brončani novac Hijerona II, 274. - 216. SNG Cop 844, *Brunšmid 1896/7, 62, 1.*
- brončani novac Hijerona II, 274. - 216. SNG Cop 850, *Brunšmid 1896/7, 63, 2.*
- brončani novac Hijerona II, 274. - 216. SNG Cop 844 - 856. *Brunšmid 1896/7, 63, 3.*
- brončani novac V. Republike u Sirakuzi, 215-212. pr. Kr. SNG Cop 888, 889, *Brunšmid 1896/7, 63, 4.*

Dva italska nesigurna novca. *Brunšmid, 1896/7, 63.*

GRČKI NOVAC

Caphyae, Arkadija

Novac pripada emisijama Ahajskog saveza, ovaj je vjerojatno iz 227. pr. Kr. (Head, str. 352). *Brunšmid, 1896/7, 63.*

EGIPATSKI NOVAC

15 komada novca Ptolemeja VIII. Euergeta II

12 komada novca Ptolemeja X. Sotera II.

KARTAGA

505 komada novca.

NUMIDSKI NOVAC

11 komada novca starije emisije.

317 komada novca mlađe emisije.

Ulomci predmeta i nakita - 20 komada.

Zanimljiva je Brunšmidova rečenica koja se odnosi na dataciju skrivanja ostave: razmišljajući o tome kako bi lucerijski as bio iz 90. godine, kako se tada datirao, kaže da je i mazinski skup morao biti zakopan nakon te godine. "Karakter cijeloga našašća u ostalom je takav, da bi ga čovjek najrađe datirao barem za jedno dvadesetak

¹⁹ Crawford sumnja u točnost identifikacije ovih primjeraka, cfr. RRC str. 131.

godina prije.²⁰ Mirnik mazinsku ostavu, zajedno sa ostalim srodnim japodskim ostavama, datira prema najkasnijem novcu u svim ostavama. Radi se o hispanskom novcu grada O-bulka, današnja Porkune, istočno od Kordobe, iz ostave u Štikadi.²¹ Prema tom novcu datira spremanje japodskih ostava sedamdesetih godina 1. st. pr. Kr.²² Slijedeći Crawfordovu kronologiju, najmlađi primjerak novca u ostavi je iz 146. pr. Kr. Crawford raspravlja o sadržaju ostave koja ima novac do sredine 2. st., ali kaže da je čitav sakupljeni novac spremljen još oko 100. pr. Kr. Na temelju komada bronce i lijevanog novca koji nije u upotrebi u Italiji poslije kasnog 3. st. pr. Kr., zaključuje da je rimski novac dospijevao na obalu i zaleđe - područje Like - već u 3. st. pr. Kr.²³ Tijekom 3. i početkom 2. stoljeća pr. Kr. još nije bilo sukoba Japoda s Rimljanima. Ako je novac tada počeo stizati u Liku, onda je razlog bila trgovina, najvjerojatnije mijenjanje komada bronce i teškog brončanog novca za jantar. No, od druge polovine 2. st. i tijekom 1. st. pr. Kr. sukobi s Japodima su učestali.²⁴ S vojskom je vjerojatno počela pristizati i bronca. Osim rimske teške bronce, i afrički bi novac mogao biti dio imutka rimskih vojnika, kao plijen pokupljen u punskim ratovima. Crawford iznosi mišljenje da se aes signatum dijelio među vojnicima, u raspodjeli plijena nakon pobjede.²⁵ Najkasniji novac iz mazinske ostave je iz 146. pr. Kr., godine razaranja Kartage. Ova činjenica je možda nevažna, a podudaranje datuma je slučajno. Rimljani su u konzervativnoj japodskoj sredini pronašli kraj gdje svoje zalihe starog novca još mogu iskoristiti. Veliki komadi bronce vjerojatno su dojmili Japodske kovače, te su stvarali zalihe. Zanimljivo je da je ta velika ostava brončanog novca i predmeta bila spremljena u kamenu cistu, dužine i širine 1 m x 0,60 m, te visine 40 - 50 cm.²⁶ To bi mogao biti argument pretpostavci da je bronca na tom mjestu možda bila sustavno spremana.

Ostava iz Bosanskog Petrovca

(T. I. i II.)

* osnovni podatci o ostavi: Mirnik, 1987, 380.

Novac Kartage

1. brončani novac, oko 221. - 210. pr. Kr.
av) glava Kore I.
rv) konj kaska d., a glavu je okrenuo I.
6,98 g, 22 mm, 12 h
AMS inv. 5774
Cfr. Sylloge numorum graecorum Milano, XIV Zeugitania punica, 21-24

2. brončani novac, oko 200. - 146. pr. Kr.
av) glava Kore I.
rv) konj kaska d., ispod nogu simbol
23,48 g, 29 mm, 12 h
AMS inv. 5775
Cfr. Sylloge numorum graecorum Milano, XIV Zeugitania punica, 43-47
Mirnik piše da je dvostruki kov i da je između stražnjih nogu konja kružić.²⁷ Mogao bi biti dvostruki kov.

Numidski novac

brončani novac, 208. - 148. pr. Kr.; Massinissa i njegovi nasljednici
cfr. Gerin, 1989, 43-45

- av) glava bradatog muškarca s lovorovim vijencem I., u točkastoj tunici
rv) konj u trku I., ispod trbuha konja kružić

3. 14,41 g, 24 x 27 mm, 1 h
AMS inv. 5776
4. 14,90 g, 28 x 25 mm, 2 h
AMS inv. 5777
5. 17,62 g, 29 x 28 mm, 12 h
AMS inv. 5778
6. 17,70 g, 27 x 28 mm, 1 h
AMS inv. 5779
7. 11,72 g, 26 x 27 mm, 1 h
AMS inv. 5780
8. 15,34 g, 28 x 27 mm, 11 h
AMS inv. 5781; oštećen, vidljiva olovna jezgra

Novac Sirakuze: dva izgubljena primjerka

Mirnik iznosi pretpostavku da je ova mala ostava iz Bosanskog Petrovca dio ostave iz Donjeg Unca.²⁸ Osim dva komada sačuvana u zbirci Zemaljskog muzeja, ostava je raspršena. Sadržavala je novac Egipta, Kartage, Numidije i aes signatum, dakle, inventar poznat i u mazinskoj ostavi. Ostavu iz Bosanskog Petrovca splitski je muzej nabavio 1946. od Artura Marcella. Novac Kartage pripada različitim emisijama, starijoj, iz 200.-210. pr. Kr., i mlađoj, emitiranoj od 200. pr. Kr. do razaranja Kartage 146. pr. Kr. Svi primjerci numidskog novca pripadaju jednakoj emisiji, s kružićem ispod trbuha konja na reversu. Prema klasifikaciji D. Gerin, a ona je temelj proučavanja sjevernoafričke ostave iz Charchela, ovaj tip pripada skupini 3b, tipu novca emitiranom nakon onog sa zvijezdom i palmom iza konja na reversu, a prije novca s legendom MN ili GN, napisanom punskim slovima na reversu. To je prije Masinissine smrti 148. pr. Kr.²⁹ Upravo ovaj

20 Brunšmid 1897, str. 44.
21 Mirnik 1987, str. 370-371.
22 Ibidem.
23 Crawford 1985, str. 222.
24 Mirnik 1987, str. 373-374.
25 RRC, 41-42, bilj. 5.
26 Brunšmid 1896/7, str. 42; Mirnik 1987, str. 373.

27 Mirnik 1987, str. 380.
28 Ibidem.
29 Gerin 1989, str. 17.

Tabla 1.

Tabla 2.

tip numidskog novca karakterističan je za japodske ostave - u Gračacu 202 komada, u Mazinu 216 ili 217, a u Štikadi 91 komad.³⁰ Druge emisije numidskog novca također nalazimo u japodskim ostavama, ali u manjoj količini. Najmanje je onih zadnjih s legendom MN i GN.³¹

Proučavajući cirkulaciju numidskog novca u Sjevernoj Africi, Visonà ističe da su ostave koje sadrže kasni novac Kartage (SNG Cop 409-413) zajedno s brončanim novcem Masinisse, zabilježene samo na japodskom području, u Lici i zapadnoj Bosni.³² Već je Mirnik uočio da je u tim ostavama novac Kartage lošije sačuvan od numidskog novca.³³ Na temelju ovoga Visonà pretpostavlja da je numidski novac kovan i emitiran u sjevernoj Africi još neko vrijeme i nakon pada Kartage.³⁴ U prilog tom mišljenju svjedoče i primjerci u zbirci MHAS-a; numidski novac izrazito je bolje sačuvan od kartaškoga.³⁵ Kartaga je razorena godine 146. pr. Kr. Od tada njezin novac nije u upotrebi u rimskom svijetu, povučen je iz optjecaja i pretopljen.³⁶ U ostavi iz Bosanskog Petrovca i kartaški i numidski novac podjednako je sačuvan, što upućuje na razmišljanje da je ovaj tip numidskog novca bio emitiran i upotrebljavao se neko vrijeme zajedno sa zadnjim emisijama Kartage, ali ne zadugo. U kontekstu nalaza afričkog novca na području Japoda spomenimo i nalaze višebojnih staklenih cilindričnih perli s prikazom tri lica na japodskim nekropolama u Kompolju i Prozoru. Neprijeporno je da su perle uvezene. Prema jednom tumačenju, one potječu iz crnomorskih radionica.³⁷ Za nas je intrigantno mišljenje da su feničkog porijekla, odnosno izrađene u radionicama Kartage i Egipta, a datiraju se u 3. st. pr. Kr.³⁸ Možda bi se perle, iako ih je na području Like samo šest primjeraka, mogle dovesti u vezu s novcem Kartage, Numidije i Egipta, koji nalazimo u velikim količinama, te podudaranje i nije slučajno.

Razmišljajući o putu kojim je sjevernoafrički novac stizao u Liku, valja uzeti u obzir brojne pojedinačne nalaze ovog novca kako na otocima tako i na jadranskoj obali.³⁹ U tom su pogledu osobito zanimljivi nalazi novca na rtu Ploči.⁴⁰ Ondje je nađen jedan primjerak numidskog novca, koji odgovara onima iz Bosanskog Petrovca, stariji novac Kartage koju također nalazimo u ostavi iz Bosanskog Petrovca, te novac Ptolemejevića i novac Ahajskog saveza, koje nalazimo u ostavi u Mazinu. U mazinskoj ostavi nalazi se i novac apulskog rada Teate. Primjerak novca tog rada

nalazimo i na Palagruži.⁴¹ Ovaj nalaz, kao i oni s rta Ploče idu u prilog Mirnikovu mišljenju da je novac stizao pomorskim putem, pa preko Obrovačkog prijelaza.⁴²

Veliki je broj, 11 ili 12, ostava mazinskog tipa na području Like i sjeverozapadne Bosne, dakle na području na kojem su obitali Japodi. Mirnik je ispravno upozorio da su te ostave bronce kod Japoda spremene kao bronca koja će se dalje upotrijebiti za izradu nakita, oružja ili nekih drugih uporabnih predmeta.⁴³ Ako su broncu i počeli sakupljati zbog same bronce, susreli su se s novcem na koji su se vjerojatno vrlo polako počeli navikavati kao na sredstvo trgovine. O postupnoj promjeni značenja obrađenog komada bronce, što su ga kovači proizvodili, i potrebi isticanja identiteta, odnosno pripadnosti, što je svojstvo novca, svjedoči i jedan aes grave Umbra, s legendom FVKES SESTINES, što bi trebalo značiti da potječe iz kovačnice u Sestinu.⁴⁴ Kod italjskih naroda, prije negoli su bili uključeni u rimsku državu, koji su bili otvoreni utjecaju grčkih gradova Velike Grčke i Sicilije, mogla se dogoditi preobrazba kovačnice u kovnicu. Kod Japoda se to nije dogodilo, a kovačnice su stvarale zalihe bronce. Čini se da su zalihe kovača bile prevelike. Pregazilo ih je vrijeme i rimska vojska, a njihova dobro spremljena dragocjena bronca nije dočekala ni da se pretopi, ni da se potroši.

30 Ibidem, str. 16.

31 Ibidem, str. 17.

32 Visonà 1989, str. 18.

33 Mirnik 1987, str. 370.

34 Visonà 1989, str. 18.

35 Šeparović 2003, str. 424-433.

36 Visonà 1989, str. 18.

37 Balen Letunić 1990, str. 41-54.

38 Drehsler-Bižić 1987, str. 414; o feničkom porijeklu ovih perli: Sakara Sučević 2004, str. 22.

39 Mirnik 1987, str. 371-372; Šeparović 2003, str. 420.

40 Bonačić Mandinić 2004, str. 151-156.

41 Istraživanja dr. Branka Kirigina; zahvaljujem mu na odobrenju za obradu novca nađenog na Palagruži.

42 Mirnik 1987, str. 373.

43 Mirnik 1987, str. 371.

44 RRC 41-42, bilj. 5.

Popis kratice

BAR - British archaeological Reports

SNGCop - Sylloge nummorum graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum

VAMZ - Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu

VHAD - Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva

Literatura

Bahrfeldt 1901
M. Bahrfeldt, *Münzfund von Mazin (Croatien)*, Berlin 1901.

Balen-Letunić 1990
D. Balen-Letunić, *Perle s tri lica pronađene na području Like*, VAMZ, 3. s., XXIII, 1990, str. 41-54.

Bonačić Mandinić
M. Bonačić Mandinić, *The Coin Finds at Ploča Promontory, I Greci in Adriaico*, Studi sulla grecità d'occidente (eds. L. Braccesi, M. Luni), Roma, 151-161.

Brunšmid 1896/7
J. Brunšmid, *Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji; V. Našašće italjskih i afrikanskih novaca u Mazinu*, VHAD, n.s. II, 1896/7, 42-81.

Brunšmid 1899/1900
J. Brunšmid, *Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji; Dodatak k V. Našašće italjskih i afrikanskih novaca u Mazinu*, VHAD, n.s. god. IV, 1899/1900, 81-86

Brunšmid 1902
J. Brunšmid, *Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji; II. dodatak k V. Našašće italjskih i afrikanskih novaca u Mazinu*, VHAD, n.s. god. VI, 1902, 167-170

Crawford 1969
M. H. Crawford, *Roman Republican Coin Hoards*, The Royal Numismatic Society, Special Publications 4, 1969

Crawford 1985
M. H. Crawford, *Coinage and Money under the Roman Republic*, London 1985

Drechsler-Bižić 1987
R. Drechsler-Bižić, *Japodska grupa, Prehistorija Jugoslavije*, Sarajevo 1987.

Gerin 1989
D. Gerin, *Un trésor de monnaies numides trouvé à Cherchel*, Trésors monétaires XI, Paris 1989. str. 1-17.

Haeberlin 1910
E. J. Haeberlin, *Aes Grave*, Frankfurt 1910.

IGCH
M. Thompson, O., Mørkholm, C. M. Kraay, *An Inventory of Greek Coin Hoards*, New York 1973.

Mirnik 1981
I. Mirnik, *Coin Hoards in Yugoslavia*, BAR international series, Oxford 1981.

Mirnk 1987
I. Mirnik, *Circulation of North African etc. Currency in Illyricum*, Arheološki vestnik 38, 1987, str. 369-392.

Mirnk 1987a
I. Mirnik, *Skupni nalazi novca iz Hrvatske, V. Ostava iz Gračaca iz godine 1926*, VAMZ. 3. s. XX, 1987, 49-84.

RRC
M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge 1974.

S. Sučević 2004
M. Sakara Sučević, *Steklena jagoda ipa Vicenice z gradišća Kaštelir pri Novoj Vasi (Istra)*, u: I. Lazar ur., *Drobci antičnega steklaž*, Koper 2004, 19-23.

Šeparović 2003.
T. Šeparović, *Predrimski novac u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika*, Opuscula archaeologica 27, Zagreb 2003, 417-433.

Visonà 1989
P. Visonà, *Finds of Numidian Coins (c. 204-148 .C.) in North Africa*, Trésors monétaires XI, Paris 1989. 18 - 23.

Summary

Aes rude and hoard of North-African coins in the Archeological Museum in Split

Key words: hoard, aes grave, coins of Carthage, Numidian coins

An aes grave originating from the hoard from Mazin in Lika (IGCH 88), and a hoard of eight coins from North-African, Punic and Numidian coins from Bosanski Petrovac are kept in Archaeological Museum in Split. The aes grave was acquired in 1903, as a gift to the Museum. It is one of many specimens of bronze bars from Mazin hoard. Besides the aes grave pieces, the hoard consists of early emissions of Roman republican bronze down to mid 2nd century BC, Numidian, Punic and Ptolemaic coins from the 2nd century BC. The majority of the Mazin hoard is kept in the Archaeological Museum in Zagreb, however several pieces belonging to this hoard are kept in the collections of other museums (e. g. Vienna and Belgrade).

The hoard from Bosanski Petrovac is most likely a part of the big hoard from Donji Unac (Mirnik 1987, p. 380). It is one of the so-called Mazin type hoards. The hoard came from Marczell collection and was acquired by the Museum in 1946. It consists of two coins of Cartage and six Numidian coins. The earlier coin of Cartage was issued from 221 to 210 BC, the more recent one from 200 to 146 BC. Numidian coins belong to the emission bearing on the reverse a small globe under the belly of the horse, which is held as a late emission of Masinissa. One Numidian coin, poorly preserved (cat. no. 8) shows a massive lead core, characteristic for Numidian coinage. The Bosanski Petrovac hoard also consisted of two Syracusan coins, which are missing presently.

Translation: Jasminka Babić